

Nyt fra Sprognævnet

1993/1 · marts

Hvad bliver vi når vi ikke mere er hvad vi har været?

Af Vibeke Sandersen

I januar 1993 gik Poul Schlüter af som statsminister og blev afløst af Poul Nyrup Rasmussen. Sidstnævnte kan altså i dag omtales som *statsminister Poul Nyrup Rasmussen*, men hvad med Schlüter? Skal han kaldes *forhenværende statsminister* eller *tidligere statsminister* eller evt. *eksstatsminister* eller måske noget helt fjerde? Problemet er ikke begrænset til afgående statsministre, men er aktuelt i mange situationer når man skal omtale eller tiltale personer der ikke længere har den stilling eller funktion de tidligere havde.

Skik og brug – og sprogbrug

I bøger om skik og brug anføres det at betegnelsen *forhenværende* foran en stillingsbetegnelse er forældet. Et blik på den faktiske sprogbrug viser imidlertid at *forhenværende* stadig bruges, vekslede med bl.a. *tidligere* eller med folks gamle titel uden nogen markering af at den pågældende er gået af. Men der er, som det også vil fremgå af denne artikel i øvrigt, ikke tale om en fri vekslen mellem de forskellige muligheder.

I nogle tilfælde er en markering af det overståede næsten nødvendig, nemlig i forbindelse med en særlig type af såkaldte kvalifikationstitler (Vor Tids Skik og Brug. Politikens Forlag 1965, s. 72), fx *verdensmester*, der jo ikke er en stilling, derimod en titel som med garanti er midlertidig og hvoraf der kun kan være én ad gangen på hvert felt.

I andre tilfælde er til gengæld både *tidligere* og *forhenværende* ubrugelige; det gælder i forbindelse med kvalifikationstitler som *cand.mag.* eller *ph.d.* Det samme gør sig gældende i forbindelse med betegnelser som *far*, *mor*, *bror* eller *søster*, der angiver biologiske forhold. Derimod kan ægtefæller udmærket være hinandens *forhenværende* uden at være alderstegne, fx »hendes *forhenværende* mand, 24-årige Niels ..« (Billedbladet 5.5.1988).

Tidligere eller forhenværende?

Hvilket af de to attributter *tidligere* eller *forhenværende* der står stærkest, kan ikke afgøres ved optællinger alene. Der er tilfælde hvor *tidligere* traditionelt har været enerådende, men hvor man nu også finder *forhenværende*. Helt opåfaldende er:

K.K., der over for Ekstra Bladet har givet sin *tidligere* advokat .. skylden. (Ekstra Bladet 15.3.1988).

For advokaten er stadig advokat, det er kun i forhold til K.K., som udtrykket refererer til, at han ikke længere er det.

Som et brud med traditionen må man derimod betegne brugen af *forhenværende* (forkortet *fhv.*) i en artikel om vold på københavnske folkeskolelærere øvet af nuværende og tidligere elever:

Gamle elever er også på banen, når de pludselig kommer i tanke om, at en *fhv.* lærer trænger til en afklapsning. (Politiken 8.8.1992).

Disse lærere er ikke *forhenværende* som lærere, det dokumenterer artiklens indhold og tema – den har overskriften »Lærere i krisehjælp efter grove overfald«. Men der er jo ingen der vil vende sig mod sprogbrugen »gamle elever« med *gamle* i betydningen 'tidligere', så det er ikke så mærkeligt hvis *forhenværende* er på vej i samme retning.

De tilfælde hvor *forhenværende* og *tidligere* står i reelt konkurrenceforhold til hinanden, er ved personbetegnelser der angiver sociale roller uden for privatlivets område. Valget er delvis betinget af hvilken slags tekst det er og hvor den står. Den Blå Bog, udgivet på Kraks Forlag, har valgt at bruge *forhenværende* (forkortet *fh.*), dagbladet Politiken anvender i sine fødselsdagslister *forhenværende* (forkortet *fhv.*), men ellers er forholdene i avisen ret brogede. I de signerede nekrologer der er skrevet af Politikens egne medarbejdere, kan man finde *Fhv. skoledirektør* og *Tidl. verdensmester* i overskriften; men i sidste tilfælde indledes selve artiklen: »*Fhv. verdensmester* i skak« (alle citater Politiken 30.6.1992). Og nogle dage senere ser man overskrifterne *Fhv. motorcykelhandler* og *Fhv. friskoleleder*, men selve teksten indledes hhv.: *Fhv. motorcykelhandler .. og Lærer og tidligere friskoleleder ..* (Politiken 8.7.1992). I disse eksempler kan snart pladshensyn, snart variation, snart den aktuelle redaktør have været afgørende for valget.

I de dødsannoncer folk selv sætter i avisen, ser man ret ofte betegnelsen *fhv.*, både i forbindelse med stillinger i det offentlige tjeneste, hvorfra man pensioneres, og ved betegnelser for private er-

hvert, hvor der ikke er nogen fast aldersgrænse.

I aviser og blade er sprogbrugen i det hele meget vaklende på dette punkt. I eksemplet »*forhenværende* ministerpræsident Uwe Barschels formodede selvmord« (Ny Dag 12.10.1987) er *forhenværende* brugt om et endegyldigt afsluttet forhold. Men i eksemplet »Kurt Waldheim er *tidligere* generalsekretær for FN« (Politiken 28.4.1987) er *tidligere* anvendt om et forhold der også er endeligt forbi.

I en romantekst kan man finde et spøjende anvendt *forhenværende*, nemlig som attribut til en lidet agtværdig beskæftigelse der herved gives karakter af profession:

Og vi er ikke Guds børn allesammen, sagde den *forhenværende* bankrøver. (Elisabeth Nord, 1987).

Moderne almensprog har nok en tendens til at foretrække *tidligere* for *forhenværende* i omtale, især når en tidligere beskæftigelse udtrykkeligt sættes i relation til en nuværende:

den *tidligere* LO-økonom, nu direktør for dyrtidsfonden, Poul Nyrup Rasmussen. (Ny Dag 25.8.1987).

– Eller ingenting?

Valget står imidlertid i mange tilfælde imellem *tidligere* eller *forhenværende* på den ene side og den nøgne stillingsbetegnelse på den anden, således i opslagsværker som Den Blå Bog, der skal være sagligt oplysende, men samtidig gerne imødekommer ønsker fra de mennesker

som er fundet værdige til optagelse. Redaktionen har venligst givet oplysninger om principperne mht. anvendelse af *fh./tidl.* for de seneste udgaver af Den Blå Bog og har stillet en udskrift af stillingsbetegnelser hvori *dommer* indgik, til min rådighed.

Principielt benyttes i Den Blå Bog betegnelsen *fh.* – når den er relevant – ved alle embeder der har plads i Hof- og Statskalenderen. Princippet vedrører altså fx departementschefer, dommere, professorer og rektorer. Men da der øjensynlig ikke er faste regler inden for etaterne selv, så afstår redaktionen i reglen fra at håndhæve princippet dersom en pensioneret embedsmand selv tager afstand fra at blive betegnet som *fh.* Ved embeder hvoraf der kun findes ét, det gælder især ministerposter, håndhæves princippet dog altid.

I Den Blå Bog 1991 er der 102 pensionerede dommere af alle slags. 49 er betegnet som *fh.*, 3 som *tidl.*, mens 50 er opført med uændret stillingsbetegnelse. Af de 52 med tilføjelsen *fh.* (eller *tidl.*) har de 26 beklædt de højere og højeste dommerembeder der har mere specielle stillingsbetegnelser, fx *tidl. højesteretspræsident*, *fh. præsident for Østre* (resp.) *Vestre Landsret*, *fh. byretspræsident*, *fh. højesteretsdommer*, *fh. landsdommer* o.l., mens de resterende 24 har haft betegnelsen *dommer* alene.

Af de 50 pensionerede dommere som er opført med uændret stillingsbetegnelse, har kun 14 specialiserede stillingsbetegnelser (3 civildommere, 8 landsdommere og 3 højesteretsdommere), mens 36 har betegnelsen *dommer* slet og ret.

Undersøgelser inden for andre stillingskategorier tegner samme billede. Under bogstav A var der 8 pensionerede professorer; de havde alle bevaret stillingsbetegnelsen uden modifikation. Blandt direktørerne gjorde samme tendens sig gældende. *Fh.* fandt man i forbindelse med de mere specielle (og høje) poster, fx *fh. nationalbankdirektør* og *fh. havnedirektør*, mens de fleste direktører der var pensioneret fra stillinger i det offentlige tjeneste, havde beholdt den uindskrænkede titel.

Det lader til at uspecificerede betegnelser som *dommer*, *professor* og *direktør* er ved at blive de varige, identitets-skabende standsmarkører, mens specifikationer opfattes som mere midlertidige funktionsbetegnelser.

Eks-?

Til forskel fra *fhv./fsh.*, der har en halvvejs officiel status i sprogbrugen, og *tidl.*, der kan bruges på samme måde, benyttes *eks-* ikke i mere officielle sammenhænge. Alligevel konkurrerer *eks-* både med *tidligere* og *forhenværende* i aviser og blade. Således omtales i samme avisartikel et par forhenværende ministre som *eksministre*, nogle andre som *tidligere ministre*:

Med i regeringen ventes også *eksministrene* Bjørn Westh, Karl Hjortnæs og Mogens Lykketoft

..

Derimod kan *tidligere* ministre som Erling Olsen, Ivar Nørgaard, Poul Nielsen, Erik Holst, Poul Søgaard, J. K. Hansen og Jens Risgaard Knud-

sen ikke regne med genvalg. (Ny Dag 25.8.1987).

Den altdominerende anvendelse af *eks-* er imidlertid i forbindelse med afsatte konger, detroniserede diktatorer og tidligere ægtefæller, altså om forhold som må anses for definitivt afsluttede; det gælder både i aviser, i blade og i romaner. Overskriften EKS-DIKTATOR STROESSNER FÅR ASYL I BRASILIEN (Fri Aktuelt 6.2.1989) er altså typisk. Det er også sjældent at formiddagsbladene omtaler den græske kongefamilie uden at pointere dette forhold; fx skrev B.T. om »Anne-Maries og *ekskong* Konstantins sølvbryllup i september« (B.T. 13.7.1989).

Eftersom konge er en livstitel og diktator slet ikke er nogen titel, placerer anvendelsen af *eks-* omgående disse nyheder i sladderrubrikken; *eks-* er lige ved at være stil- eller genremarkør.

Det er ikke bare den tidligere ægtefælle ugebladene omtaler som fx *min eks-kone*; *hendes ekskæreste* er heller ikke usædvanligt. Rigtig ugebladsstil bliver det først når *eks-* kombineres med denne stils fortrolighedsmarkør, navneord i bekendt form, således i en artikel om Lone Hertz: »*Eks-manden* Axel Strøbye er far til Michaëla på 19 og Thomas på 20« (Billedbladet 24.9.1987).

Så moderne *eks-* virker, er det dog langt fra af nyere dato. I 1800-tallets aviser fandt man det ofte, og ved afslutningen af 1. verdenskrig og tiden for den russiske revolution skrev aviserne både om *ekszaren* og om *ekskejserne*. Der blev oven i købet dannet tillægsord

til disse betegnelser, så der både blev skrevet om »Den *ekskejslerlige* Familie« (Hjemmet 28.10.1925) og om de »*ekskejslerlige* og *ekskronprinsesselige* Erin-dringer« (Gads Magasin 1922).

For til slut at sammenfatte kort: Sprog-brugen er varieret, der er ingen ufra-vigelige regler; men et lille *fhv.* i saglig omtale går nu nok an. I tiltale skal man lade andre have lov til at være det de tidligere var. Hvordan man vil fremstille sig selv, bliver ens egen afgørelse.

Vibeke Sandersen (f. 1936) er seniorfor-sker i Dansk Sprognævn.

Sprognævnet, det er os (2)

I Nyt fra Sprognævnet, 1991/4, bragte vi en oversigt over personerne i Dansk Sprognævn pr. 1.9.1991. I den forløbne tid er der imidlertid sket forskellige ændringer, så at der nu kan være behov for en ajourføring af oplysningerne om nævnets personale.

Tre medarbejdere har forladt Sprog-nævnet siden sidste orientering: Ph.d. *Knud Anker Jensen* tiltrådte i efteråret 1991 et Humboldt-stipendium ved uni-versitetet i Münster i Tyskland. Og assi-stenterne *Grete Lewinsky* og *Liss Peter-sen* gik i foråret 1992 på pension efter næsten 25 og 17 års ansættelse i nævnet.

Nyansatte siden orienteringen i 1991 er *Vibeke Sandersen*, *Morten Garde* og *Hanne Broch*.

Vibeke Sandersen blev ansat som se-niorforsker i Sprognævnet 1.4.1992. Indtil da var hun lektor i dansk sprog ved Danmarks Lærerhøjskole. *Vibeke Sandersen* deltager sammen med de øv-rige videnskabelige medarbejdere i ar-bejdet med at notere nye ord til nævnets ordkartotek, svare på sproglige spørgs-mål, skrive artikler til bl.a. Nyt fra Sprognævnet, forberede møder mv.

Hanne Broch blev ligeledes ansat 1.4.1992. Hun har tidligere været ansat på Birkerød Bibliotek, hvor hun be-skæftigede sig med indkøbs- og katalo-giseringarbejde. I Sprognævnet deltager hun i det almindelige kontor- og karto-teksarbejde og har som særligt ansvars-område indkøb og nyanskaffelser til kontoret.

Morten Garde er den senest ansatte i nævnet. Han tiltrådte 1.6.1992 som informationsmedarbejder og har tidligere været afdelingsbibliotekar på læsesalen i Slagelse Centralbibliotek og sektionsleder i det nu afviklede Bibliotekscentralen. Morten Gardes hovedopgave i Sprognævnet er at besvare sproglige spørgsmål i nævnets oplysningstelefon.

Alt i alt har Sprognævnet pr. 1.1.1993 følgende fastansatte medarbejdere:

Cand.mag. *Else Bojsen*
Mag.art. *Henrik Galberg Jacobsen*
Cand.mag. *Pia Jarvad*
Cand.mag. *Vibeke Sandersen*
Cand.mag. *Jørgen Schack*
Bibliotekar *Morten Garde*
Overassistent *Karen Bonne*
Assistent *Hanne Broch*
Assistent *Gerda Lønholt*

Ændringerne det seneste års tid har kun berørt de ansatte i Sprognævnet. Nævnets formand er således stadig professor *Erik Hansen*. Og nævnets øvrige medlemmer, udpeget af institutioner og organisationer, er også de samme. Deres beskikkelsesperiode går til udgangen af 1993. Til den tid vender vi tilbage med oplysninger om ændringer i nævnets sammensætning.

HGJ

NORDISK

Statsnavne på dansk og nordisk

Af *Jørgen Schack*

De nordiske sprognævn har siden 1961 udsendt fælles fortegnelser over statsnavne med tilhørende indbyggerbetegnelser og nationalitetsadjektiver. Den seneste af dem, »Statsnavn og nasjonalitetsord« (1987), er udgivet af Nordisk Sprogsekretariat, der blev oprettet i 1978 som et samarbejdsorgan for sprognævnene i Norden. Sprogsekretariatet og sprognævnene er nu ved at forberede en ny, revideret udgave af statsnavnefortegnelsen; den udkommer i løbet af 1993.

En rimelig balance

Der er visse principielle problemer forbundet med den del af den sproglige rådgivning og normering som har med geografiske navne at gøre. Et af de væsentligste er nævnt i forordet til Statsnavn og nasjonalitetsord:

Målet har vært *å nå en rimelig balance mellom de mange hensyn*: til hevdvunne former, til størst mulig nordisk samsvar, til de internasjonale formene og til landenes egne navneformer. (Min fremhævelse, JS).

Hvad der i den fællesnordiske fortegnelse anses for en rimelig balance, fremgår indirekte af den rækkefølge de oven-

stående hensyn er nævnt i: Hensynet til hævdevundne (dvs. etablerede danske, norske, svenske og finske) former og til størst mulig nordisk overensstemmelse synes i reglen at gå forud for hensynet til henholdsvis internationale og genuine former; den *genuine* form er den form (evt. de former) som navnet har i det pågældende lands eget (evt. egne) sprog. Det er en praksis som i alt væsentligt svarer til den som Dansk Sprognævn følger i sin rådgivning på dette område.

Nordisk overensstemmelse?

Selvom nordisk overensstemmelse er prioriteret højt i »Statsnavn og nasjonalitetsord«, har dansk, svensk og norsk ikke i alle tilfælde sammenfaldende navneformer – heller ikke når man ser bort fra rent formelle forskelle, fx (dansk) *Elfenbenskysten*, (norsk) *Elfenbeinskysten*, (svensk) *Elfenbenskusten*. En gennembladning af publikationen viser at norsk på enkelte punkter adskiller sig fra dansk og svensk:

Statsnavne som i dansk og svensk ender på *-ien* eller *-iet*, har i norsk som hovedregel endelsen *-ia*, fx dansk og svensk *Australien*, *Mongoliet*, (norsk) *Australia*, *Mongolia*.

Derudover findes der i norsk enkelte navneformer som adskiller sig radikalt fra dansk og svensk, fx *Hellas*, *Kypros*, *Latvia* (dansk/svensk *Grækenland/Grekland*, *Cypern*, *Letland/Lettland*).

Endelsen *-ia* i norske statsnavne

Endelsen *-ia* i udenlandske geografiske navne blev indført i norsk i 1917. I »Den Nye Rettskrivning. Riksmål« fra samme år bestemmes det (s. 25) at en del

geografiske navne som hidtil har været skrevet med *-en* ligesom i tysk, bør have endelsen *-a*.

Imod denne ændring kan man ud fra et nordisk synspunkt indvende at den fjerner norsk fra dansk og svensk. For ændringen taler derimod at den i en del tilfælde resulterer i navneformer som er lig de *genuine* (jf. nedenfor), fx *Australia*, *Italia*, eller som forekommer i et internationalt toneangivende sprog (oftest engelsk), fx *Mongolia*, *Syria*.

Genuine statsnavne i norsk

De nævnte »afvigende« norske former, *Hellas*, *Kypros*, *Latvia*, er opstået som følge af et principielt ønske om at fremme brugen af *genuine* navneformer i norsk. I publikationen »Navn på stater og en del viktigere landområder«, 1932, s. 7, hedder det:

Kommiteen følger så nøie som mulig det prinsipp at den stedsne form av utenlandske geografiske navn også bør brukes i norsk.

Der gøres dog undtagelser fra princippet ved en mængde navne, i hovedsagen statsnavne som i norsk har en helt anden form end i det pågældende lands eget/egne sprog. Antallet af norske navneformer som på den nævnte måde afviger fra dansk og svensk, er således meget begrænset – på statsnavneområdet drejer det sig om under 10.

På internationalt plan har man længe arbejdet for at fremme brugen af *genuine* navneformer. En ekspertgruppe under FN ved navn *UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geograph-*

ical Names) har siden 1967 arbejdet for at etablere en international standard for geografiske navne. Standardiseringen skal på langt sigt føres ud i livet ved at de nationalt fastlagte (dvs. genuine) navneformer anvendes internationalt i størst mulig udstrækning. De praktiske fordele ved en sådan standardisering turde være indlysende, idet den jo vil medføre at et givet land kommer til at hedde det samme (eller tilnærmelsesvis det samme) på alle verdens sprog.

Flere genuine geografiske navne i nordisk?

Det blev nævnt ovenfor at Nordisk Sprogsekretariat/de nordiske sprog-nævner i reglen synes at prioritere nationale og/eller fællesnordiske navneformer højere end henholdsvis internationale og genuine navneformer. Denne betragtning gælder først og fremmest gamle, indarbejdede statsnavne. Nyere statsnavne optages derimod ofte i uændret form i dansk, svensk og norsk; det gælder fx de mange navne på *-ia* fra årene efter 2. verdenskrig, fx *Malaysia*, *Tanzania*, *Zambia*, ikke »Malaysien«, »Tanzanien«, »Zambien«. Og når et land officielt skifter navn, fx *Burma* → *Myanmar*, *Ceylon* → *Sri Lanka*, *Persien* → *Iran*, *Rhodesia* → *Zimbabwe*, er det som regel kun et spørgsmål om tid før det nye navn fortrænger det gamle i dansk, svensk og norsk.

Men når det drejer sig om etablerede (sær)nordiske navneformer, er sprogbrogen meget konservativ, og det gælder i særdeleshed navne på lande/områder som vi (dvs. sprogbrugerne) af forskellige årsager (historiske, kulturelle, øko-

nomiske mv.) betragter som særlig betydningsfulde, fx *Frankrig/Frankrike*, *Rusland/Russland/Ryssland* og *Tyskland*. Det ville for sådanne navnes vedkommende være i strid med en sprogbrug som har meget gammel hævde, at indføre de genuine former *France*, *Ros-sija* og *Deutschland* – og det ville sandsynligvis tilmed være uigennemførligt i praksis. Den kommende udgave af »Statsnavn og nasjonalitetsord« vil altså ikke indeholde nævneværdige ændringer i det veletablerede navnestof. Fortegnelsen vil derimod indeholde en række nytilkomne navne, især navne på statsdannelser der er opstået som følge af de politiske omvæltninger i Østeuropa og den tidligere Sovjetunion. Og som noget nyt vil fortegnelsen, der hidtil kun har omfattet dansk, svensk, norsk og finsk, nu også indeholde de tilsvarende islandske navneformer.

Jørgen Schack (f. 1961) er forsker i Dansk Sprognævn.

NYE ORD

Ph.d. igen

I artiklen »I åndernes rige« i Nyt fra Sprognævnet 1992/3 gav Sprognævnet en række anbefalinger mht. skrivemåder af akademiske grader i dansk. Artiklen er som helhed blevet positivt modtaget i de kredse – læreanstalter, organisationer, akademiske fagblade mv. – som dens anbefalinger primært var beregnet for. Forkortelsen for den nye danske doktorgrad mellem kandidatgraden og den traditionelle danske doktorgrad ses således stadig oftere skrevet med små bogstaver, *ph.d.*, i overensstemmelse med Sprognævnets anbefaling.

Ikke desto mindre har netop anbefalingen af at skrivemåden *ph.d.* i danske tekster erstatter den engelske skrivemåde *Ph.D.*, givet anledning til nogle indvendinger.

Den ene indvending går på at *ph.d.*-graden netop er indført i dansk som en international doktorgrad, der skulle medvirke til at gøre danske og udenlandske akademiske forhold ensartede og sammenlignelige, og at graden derfor bør skrives som den skrives i udlandet, *Ph.D.*

Sprognævnet finder imidlertid ikke at det internationale hensyn tilsidesættes ved at titlen på dansk og om den dansk erhvervede grad skrives *ph.d.*, altså på samme måde som andre danske akademiske grader, fx *cand.mag.* og *dr.phil.* Anbefalingen angår jo alene brugen af

forkortelsen på dansk. I internationale (engelsksprogede) sammenhænge er det naturligvis stadig skrivemåden *Ph.D.* (eller *PhD*) der er mest nærliggende.

Den anden indvending går på det praktiske problem at man ved nogle højere læreanstalter og uddannelsesinstitutioner både har folk med udenlandsk erhvervede og dansk erhvervede *ph.d.*-grader, og at det altså vil være vanskeligt at holde rede på – i årsberetninger og lign. – hvem der skal have deres grad skrevet *Ph.D.*, og hvem der skal have skrevet den *ph.d.*

Principielt adskiller dette problem sig ikke fra tilsvarende gamle problemer med at holde rede på hvem af de ansatte der havde en dansk doktorgrad (*dr.phil.*), og hvem der havde en svensk (*fil.dr.*) eller norsk (*dr.philos.*) eller amerikansk (*Ph.D.*). Og selvom problemet med den stigende udbredelse af *ph.d.*-graden formentlig vil give anledning til mere besvær og flere irritationer end de gamle titelproblemer, mener Sprognævnet dog ikke at indvendingen har en sådan vægt at den bør ændre ved nævnets oprindelige anbefaling.

Dansk Sprognævn anbefaler således fortsat at forkortelsen for den nye danske doktorgrad i danske tekster skrives med små bogstaver, *ph.d.*, på samme måde som de traditionelle danske akademiske grader.

HGJ

Campingvogn og beboelsesvogn

En borger blev af en kommune bedt om at fjerne sin campingvogn fra sin sommerhusgrund. Kommunen begrundede bl.a. sit krav med at det efter en deklARATION for det pågældende område ikke var tilladt at have beboelsesvogne stående på grundene i længere tid. Borgeren mente ikke at hans campingvogn kunne falde ind under begrebet beboelsesvogn, og bad Sprognævnet udtale sig om den sproglige forskel på ordene *campingvogn* og *beboelsesvogn*.

Spørgsmålet blev behandlet af Dansk Sprognævns arbejdsudvalg. Udvalgets svar er gengivet i det følgende.

Kun i almensproget

Spørgsmålet drejer sig om betydningen af ordet *beboelsesvogn*, specielt afgrænsningen i forhold til *campingvogn*.

Sprognævnet kan kun påtage sig at gøre rede for betydningen og brugen af ordet *beboelsesvogn*, specielt med henblik på dets afgrænsning over for ordet *campingvogn*, i almensproget. Vi kan ikke udtale os om eventuelle særbetydninger i fx juridisk eller teknisk sprogbrug.

Køretøj til beboelse

Ordet *beboelsesvogn* er en sammensætning. Denne består af ordene *vogn*, der betyder 'køretøj', og *beboelse*, der er dannet af *bebo*, som betyder 'bo på' (fx et sted), 'anvende til bolig' (Ordbog over

det Danske Sprog, bind 2, spalte 24). En beboelsesvogn er således flytbar og indrettet til bolig for mennesker.

I Nudansk Ordbog, 14. udg., 1990, defineres *campingvogn* som 'lukket automobilpåhængsvogn indrettet til beboelse'. Ordbogen nævner *beboelsesvogn* under opslagsordet *bebo* og henviser mht. betydning til opslagsordet *bo* i betydningen 'være bosat, være bosiddende, residere'.

Begge typer af vogne er således flytbare og indrettet til beboelse. Den væsentligste forskel efter Nudansk Ordbog at dømme er at *campingvognen* specielt sættes i forbindelse med bilen.

Husvogne

Oplysninger i synonymordbøger og oversættelsesordbøger peger i retning af at ordene *beboelsesvogn* og *campingvogn* ikke altid betyder det samme, men undertiden kan gøre det.

I Synonymordbogen (Politikens Forlag, både 10. udg., 1991, og tidligere udgaver) henvises der fra såvel opslagsordet *beboelsesvogn* som fra opslagsordet *campingvogn* til opslagsordet *husvogn*, og hertil angives som betydningsmæssigt nært beslægtede ord *beboelsesvogn*, *campingvogn*, *caravan*. Politikens Synonymordbog betragter med andre ord *husvogn* som det overordnede begreb. Dette er ikke ensbetydende med at ordene *beboelsesvogn* og *campingvogn* altid kan bruges i flæng, men oplysningen signalerer at de undertiden kan bruges i samme betydning.

Under opslagsordet *beboelsesvogn* har Vinterberg og Bodelsen: Dansk-Engelsk Ordbog, 3. udg., 1990, oversættel-

serne »caravan, (amr.) trailer; (helårs) residential caravan«. Går man den modsatte vej, fra engelsk til dansk, finder man under opslagsordet *caravan* (B. Kjørulf Nielsen: Engelsk-dansk Ordbog, 4. udg., 1991) følgende oversættelser: betydning 2. »cirkusvogn; beboelsesvogn; gøglervogn; sigøjnervogn«, og betydning 3. »campingvogn«. Navnlig den sidste opdeling er udtryk for at ordene *beboelsesvogn* og *campingvogn* er opfattet som tilhørende hvert sit betydningsområde.

Undersøger man dansk-tyske og tysk-danske ordbøger, finder man under opslagsordet *beboelsesvogn* oversættelsen »Wohnwagen« og under *campingvogn* »Campingwagen, Wohnwagen, Wohnanhänger«. Omvendt oversættes tysk *Wohnwagen* med »beboelsesvogn; campingvogn, caravan« (Egon Bork: Dansk-tysk Ordbog og Tysk-dansk Ordbog, 11. udg., 1981). Ligesom i den dansk-engelske ordbog skelnes der – her vha. semikolon – mellem dansk *beboelsesvogn* og *campingvogn*. Det tyske *Wohnwagen* er således et bredt begreb, der også omfatter campingvognen.

Beboelsesvognen

Det danske *beboelsesvogn* synes for en moderne dansk, umiddelbar sprogfølelse at være mere omfattende end begrebet *campingvogn*. Denne opfattelse kan skyldes de enkelte sammensætningsleds relativt generelle betydning. Imidlertid er ordet *beboelsesvogn* rimeligvis ikke særlig gammelt i sproget. Det er således ikke optaget i vores klassiske ordbogsværk, Ordbog over det Danske Sprog, som opslagsord. Det kan ganske vist

også skyldes at ordbogen ikke anfører alle sammensætninger. Men flere forhold peger i retning af at ordet ikke indgik i sproget i 1920, da bind 2, hvor det måtte have stået, udkom. Således oversætter Mohr og Nissen: Tysk-Dansk Ordbog, 1904, tysk *Wohnwagen* med »Menagerivogn«. Oversættelsen »Beboelsesvogn« forekommer første gang i Henningsen: Deutsch-Dänisches Wörterbuch, 1940: *Wohnwagen* »Beboelsesvogn, Kamperingsvogn« (spalte 461). Tilsvarende har Kaper og Bork: Dansk-Tysk Ordbog, 4. udg., 1942, for første gang opslagsordet *Beboelsesvogn* med, her oversat »Wohnwagen«. Måske er den tyske brede betydning af *Wohnwagen* også gyldig for dansk *beboelsesvogn*. I Ordbog over det Danske Sprog optræder ordet under opslagsordet *Zigeunervogn* (bind 27, 1954) som forklaring af, ikke rigtigt som synonym for dette ord: *Zigeunervogn*, »beboelsesvogn som (dem der) bruges af zigeunere«, spalte 1134). I 1954 synes ordet *beboelsesvogn* således også at være anvendeligt om andre typer af beboelsesvogne end sigøjnernes.

Hertil svarer at Supplementet til Ordbog over det Danske Sprog, som er under udgivelse, forklarer ordet *beboelsesvogn* som 'vogn der er indrettet til beboelse', og har et citat fra 1935 der sætter ordet i forbindelse med gøglerliv: »Løvetæmmerens Beboelsesvogn« (Edith Rode: Mennesker i Mondo) og et senere, fra 1954, hvor det bruges mere neutralt: »Beboelsesvogn: Fabriksvogn bygget hos Tapdrup, Rødkærsbro, 10 Alen lang, godt 3 1/2 alen bred, indlagt Centralvarme, elektrisk Lys og Gas, paa

Luftringe« (Jyllands-Posten 30.5.1954, formentlig en salgsannonce).

I Sprognævnets citatsamlinger er ordet *beboelsesvogn* ikke særlig rigt repræsenteret. Dog er det tydeligt at ordet i dag ikke er snævert forbundet med gøglertliv. Fx har vi et citat fra Politiken, hvor overskriften til en artikel er: »To var spærret inde i brændende husvogn«, og hvor der i selve artiklen står: »To arbejdere .. pådrog sig tredje grads forbrændinger, da deres beboelsesvogn natten til i går ødelagdes af en brand«. Og videre: »Den store arbejds- og beboelsesvogn var fredag blevet parkeret ved landevejen mellem Bråby og Haslev« (Politiken 14.6.1964).

Campingvognen

Ordet *campingvogn*, der ikke findes i Ordbog over det Danske Sprog, er optaget i Supplementet til ordbogen, og her er brugen illustreret med et citat fra 1948: »Campingvognen .. er et rullende Sommerhus til at koble bag Bilen« (Dansk Husmoderleksikon, bind 1, 1948, s. 213).

Denne betoning af sommerhusanvendelsen var gyldig i hvert fald for perioden op til 1955, som Supplementet dækker, og denne anvendelse er jo også udbredt i dag. Men nyere citater fra Sprognævnets samlinger viser at betegnelsen *campingvogn* nu også kan anvendes om en bolig af mere permanent karakter, således: »Bill og Roseanne fik deres første barn, da de boede i en seks meter lang campingvogn« (Se og Hør 27.4.1989). »Her møder vi igen vennerne Hugo og Bertil, der stadig bor i cam-

pingvognen på Gyllingevej i Valby« (B.T. 16.9.1987).

Betydningsoverlapning

Begge ordene, *beboelsesvogn* og *campingvogn*, ser således ud til at kunne anvendes snart i bredere, snart i snævrere betydning i almensproget i dag og dermed gå ind over hinandens oprindelige betydningsområde. Om det er borgeren eller kommunen der har ret i det foreliggende tilfælde, er derfor et spørgsmål der næppe kan løses ad rent sproglig vej.

VS

SPØRGSMÅL OG SVAR

Tamil eller tamiler?

Spørgsmål: Vi diskuterer vildt her på Ritzaus Bureau om det er ukorrekt at sige en *tamil*. I Retskrivningsordbogen er det jo kun formen en *tamiler* der er med. Og hvis det kun er en *tamiler* der er korrekt, bør man så også skrive *tamiler-sagen*?

Svar: Retskrivningsordbogen udkom i 1986, og blandt de nyoptagne ord var *tamiler* med bøjningen *tamileren*, *tamilere*, *tamilerne*. Ordet var ikke særlig kendt dengang. Det er det blevet siden, men med en anden form, nemlig en *tamil*, *tamilen*, *tamiler*, *tamilerne*. Især er ordet kendt i sammensætninger som *tamilrapport* og *tamilsag*. Den korte form *tamil* er næsten enerådende i dag, muligvis under påvirkning fra engelsk, og Sprognævnet anser den korte form for lige så korrekt på dansk som den lange.

Da Retskrivningsordbogen blev redigeret havde nævnet kun citeret med en *tamiler* i samlingen. Ganske vist kunne artiklen *tamiler* i Gyldendals tibindsleksikon give et fingerpeg om at entalsformen kunne være en *tamil*, idet betegnelser for folkegrupper i leksikonet som regel anføres i flertalsformen. Men med støtte i datidens sprogbrug mht. dette ord og med tanke på den tendens der er i almindelig sprogbrug til at foretrække former på *-er*, fx i tilfældet *tyrk/tyrker*, skønnede nævnet at det burde være formen en *tamiler* der kom med i

ordbogen. I en revideret udgave af Retskrivningsordbogen vil i hvert fald *tamil* komme med, og da sandsynligvis med *tamiler* som valgfri form. I sådanne tilfælde har den faktiske sprogbrug det store ord at skulle have sagt.

EB

København på dansk eller udenlandsk

Spørgsmål: Vi får fremstillet visitkort, brevpapir og konvolutter med såvel dansk som fx engelsk og fransk tekst. Vi har hidtil skrevet *Copenhagen* osv., men er blevet i tvivl om hvad der er korrekt. Skal København skrives på dansk eller »udenlandsk«? Hvad mener Sprognævnet?

Svar: Der er ikke nogen regler der siger hvad der er »korrekt« i disse tilfælde. Her må man tænke på hvad der er mest hensigtsmæssigt. Når det drejer sig om angivelse af adresser i Danmark, vil det nok være mest hensigtsmæssigt at anføre bynavnet på dansk; oplysningen om postnummer og bynavn i breve fra udlandet til danske adresser er jo til brug for det danske postvæsen. Og når det drejer sig om *København* på adresser, er der jo ikke blot postnummer, men også områdebetegnelse, fx *København Ø*. Det ville nok se lidt underligt ud med *Copenhagen Ø*, og for den sags skyld også den svenske form *Köpenhamn Ø*. Desuden er det kun meget få danske byer der har udenlandske stavemåder, og det indebærer at man i adresser alligevel er nødt til at skrive næsten alle andre danske bynavne på dansk. Derimod kunne man skrive fx *Denmark* af hensyn til det udenlandske postvæsen.

I andre tilfælde er det måske vigtigt at modtageren bliver klar over at der er tale om den danske hovedstad, som, afhængigt af sproget, er kendt som *Copenhagen*, *Copenhagen* osv. I sådanne tilfælde kunne det være hensigtsmæssigt at anføre den udenlandske variant af hovedstadens navn. Den udenlandske form kunne i så fald fx bruges ved datoen på fortrykt brevpapir.

EB

Det har du muligvis ret i

Spørgsmål: Drager Andersen Olsens troværdighed i tvivl i følgende samtale?

A: Jeg var til jubilæum på min gamle skole.

O: Var rektor der?

A: Ja, det var han.

O: Ham kender jeg, han hedder Carl Jensen.

A: Jeg kender ham ikke, men det har du muligvis ret i.

Svar: Vi synes at Olsen har god grund til at mene at Andersen drager udsagnets troværdighed i tvivl når Andersen i stedet for at modtage en oplysning med fx et *nå* eller et *javel* siger »det har du muligvis ret i«. Det naturlige for Olsen i denne situation ville være at forlænge dialogen med fx »Han hedder altså (evt. sgu) Carl Jensen hvad enten du kender ham eller ej« (i et lettere irriteret tonefald).

For at en dialog skal være vellykket og ikke give anledning til misforståelser og irritation, kræver det at de samtalerne er enige om et sæt spilleregler, bl.a. om at oplysninger og udsagn er sande.

Hvis Olsen havde sagt: »Ham kender jeg vistnok; jeg tror han hedder Carl Jensen«, kunne Andersen sagtens have svaret som han gjorde, idet Andersen så meldte tilbage at han havde opfattet Olsens usikkerhed; med sin formulering med *muligvis* signalerer Andersen at han og Olsen er enige om at der er en usikkerhed. I den faktiske dialog skyder Andersen Olsen en usikkerhed i skoene som Olsen ved han ikke har.

EB

Ord på -hed

Spørgsmål: Vi kan ikke finde ordet *lødighed* i nogen dansk ordbog. Eksisterer ordet ikke?

Svar: Jo, ordet findes selvom det ikke er med i ordbøger. Det er nemlig sådan at der kan dannes navneord af næsten alle tillægsord ved tilføjelse af endelsen *-hed*, fx *god* – *godhed*, *renlig* – *renlighed*, *bastant* – *bastanthed*, *absurd* – *absurdhed*. Dette er så regelmæssigt og uproblematisk at det ikke medtages i en ordbog.

Der står således i Retskrivningsordbogen, 1986, i afsnittet om hvilke ord der er medtaget i ordbogen (s. 14): »Navneord, der kan dannes af opslagsord ved tilføjelse af suffikserne (afledningsendelserne) *-hed*, *-en* eller *-eri*, fx *enighed*, *råben*, *skrigeri*, er kun medtaget i særlige tilfælde. Det gælder især, hvis de har en særlig dannelsesmåde eller kan forekomme i flertal, fx *ægthed*, *optræden*, *skænderi*.«

PJ

Hvor mange stavelser?

Spørgsmål (fra en talepædagog): Hvor mange stavelser er der i ordene *dinosaur*, *laurbær*, *flagermus*? Spørgsmålet bedes besvaret ud fra et lydligt og et retskrivningsmæssigt synspunkt.

Svar: Ud fra et lydligt synspunkt kan det være ret vanskeligt at afgøre antallet af stavelser i de tre ord. For det første er stavelsesbegrebet ikke spor entydigt, for det andet er dansk karakteriseret ved en ganske stor variation i stavelsesantallet, alt efter hvilken variant af dansk man taler, fx er rigsmålets tostavellesord oftest enstavelsesord i jysk (*spise* udtales uden *e* i jysk). Desuden sker der i rigsmålet en reduktion af svagtryksstavelser i mindre distinkt eller hurtig tale, altså i de fleste naturlige samtalsituationer, således at antallet af stavelser reduceres. Men vi går ud fra at der her tænkes på distinkt rigsmålsudtale.

I distinkt rigsmål udtales ordet *dinosaur* ifølge dets lydskrevne form i Den Store Danske Udtaleordbog, 1991, med 4 stavelser. Ordet *laurbær* er anført med en udtale i 3 stavelser, og ordet *flagermus* ligeledes med 3 stavelser.

I mindre distinkt udtale kan ordene sagtens tænkes udtalt med en stavelse mindre.

I retskrivningen spiller stavelsen vel kun en rolle ved orddeling ved linjeskift. Her er reglen for deling ved sammenstødende vokaler at der kun deles mellem vokaler der hører til hver sin stavelse (§ 17.1 i Retskrivningsordbogen, s. 541), og bogen giver eksempler som *diæt*, *du-et*, der kan deles, mens der ikke kan deles ved *gear*, *plaid*, *toast*, *yacht*.

Ordene *dinosaur* og *laurbær* ligger nok her som en mellemtype som Retskrivningsordbogen ikke udtrykkeligt tager stilling til. Men vi vil anbefale at der ikke deles mellem *a* og *u*, og at man således opfatter *-saur* og *laur-* som én stavelse.

PJ

Paramediciner

Spørgsmål: Hvad er en *paramediciner*?

Svar: Vi kender kun ordet *paramediciner* fra en tv-serie med navnet »Liv eller Død«. Det er en amerikansk serie, og i underteksterne står ordet. På amerikansk bruges ordet *paramedic*, som ifølge Engelsk-dansk Ordbog betyder 'lægeassistent'.

Det er vores indtryk at disse amerikanske *paramedics* som optræder i serien, nok svarer til ambulancefolk (reddere, Falckreddere) i Danmark. Det er altså personer som ud over at køre ambulance er uddannede til at yde førstehjælp ved ulykker. Førsteleddet *para-* i dette ord betyder 'bi-', 'ved siden af'.

PJ

Adresse og telefoner

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
2300 København S

Telefax
31 54 03 60

Postgiro
6 10 17 20

Abonnement mv.
31 54 22 11 (Københavns
Universitets omstillingsbord)

Oplysning
31 54 60 11 (direkte ledning,
mandag-fredag 10-12 og 13-15)

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 50 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Nyt fra Sprognævnet

1993/1 · marts

Hvad bliver vi når vi ikke mere er hvad vi har været?	1
Sprognævnet, det er os (2)	5
Statsnavne på dansk og nordisk .	6
Ph.d. igen.....	9
Campingvogn og beboelsesvogn .	10
Spørgsmål og svar	13

Næste nummer udkommer i juni 1993.

Ansvarshavende redaktør:
Erik Hansen

Redaktionssekretær:
Henrik Galberg Jacobsen

ISSN 0550-7332

Tryk: Bianco Luno A/S, København